

I dialog med konstruerade och självkonstruerande sociala fält

Jag kommer att resonera kring hur mitt tänkta forskningsområde har nytta av de tankegångar som den franske sociologen och kulturanthropologen Pierre Bourdieu (1930–2002) föreslår i sina texter.

Har en etnologisk studie användning av hans teorier? I min text svarar jag ja på den frågan samt argumenterar för varför.

Finns det någon allmännytta i att studera det samtida maritima fältets framtagande av en radikal miljölösning, ett nytt segelfartyg? Även den frågan svarar jag ja på. Min avsikt är att i texten belysa både den teoretiska och den praktiska.

Tillämpningar av Bourdieu på etnologiska studier har exempelvis gjorts av Simon Ekström, Lars Kaijser och Lisa Wiklund. De är alla verksamma på Stockholms Universitet och deras arbeten inspirerar till den här studien.

Bakgrund

”Zero – vårt nya segelfartyg!” säger Göran Söderdahl och visar en bild av ett fraktfartyg med ett högt torn i mitten. Vi är på *Världssjöfartens dag* den 27 september 2018. Branschfolk, transportstyrelsen, utrikesdepartementet och några allmänt intresserade människor uppmärksammar sjöfarten på en alldeles egen dag. (Bilaga 1) Wallenius Marine AB heter företaget där Göran Söderdahl arbetar.

Efter 23 år på sjön säger han att han jobbar i land med global affärsutveckling och att innovationer för miljön är det viktigaste. Han har titeln CAPT. SENIOR COMMERCIAL MANAGER. Och han tycks ha koll, med stort miljöengagemang, och han vinner gehör hos publiken, trots svårsläsliga Power Point-bilder och oklar disposition. Målet för ”Wallenius-familjen” är en flotta med utsläppsfria fartyg, påpekar han med stolthet. Jag hör en ton av tacksamhet i hans röst när han säger att han är stolt över att arbeta för ”den här familjen” som är så framsynt och engagerad. På första raden sitter några ur *familjen* som visar sig vara ägare till koncernen Wallenius Wilhelmsen.

Jag nämner detta för att jag tror att det har stor betydelse för min tänkta undersökning av socialt konstruerat kapital på *det maritima fält* där fartyget *Zero* dyker upp. Jag resonerar mer kring detta fält längre fram i texten under rubriken Maritima sammanhang.

Konventioner och normer

Begreppet *fält* är ett vedertaget begrepp från Pierre Bourdieu. "Un champ", som Bourdieu kallar det på franska, följs i praktiken av ett mer specificerande ord ex: Le champ agrikultur (<https://journals.openedition.org/sociologie>). "A field", som Bourdieu kallar det på engelska, definieras så här: A field is a setting in which agents and their social positions are located (oxfordbibliographies.com). Begreppet tycks skapa en bildlig förståelse för en inramning av något jag här väljer att kalla livet. Jag förstår det så här: Genom att studera vad som är, och vad som sker, inom fältet, på ett preliminärt vis, får ramen konturer och "fältet" blir så att säga tydligt. Etnologen Lars Kaijser uttrycker detta som en grundtanke om att sociala förutsättningar och habitus tillsammans formar praktiken, i sin avhandling *Lanthandlare – en etnologisk undersökning av en ekonomisk verksamhet* (1999:37).

Sociala förutsättningar går att tolka bokstavligen till yttre förutsättningar som kan ändras över tid, så som exempelvis redovisningsregler, skatter, politiska och ekonomiska incitament och tillgång på personal m.m. Förutsättningar kan också innebära villkor som formar aktörens handlingar. Kaijser beskriver företeelsen i sin egen forskning på följande vis:

"De sociala förutsättningar som är närvarande i praktiksituationen granskas ur två aspekter: För det första som de villkor av historisk och social karaktär som konstituerat habitus. (Bourdieu 1992:55–56) För det andra är de sociala förutsättningarna närvarande som yttre begränsningar av valmöjligheter och som de definieras vid ett visst tillfälle (Bourdieu 1992:50)" (Kaijser 1999:23)

Ordet valmöjligheter tycker jag är värt att lyfta fram. Vilka val görs och varför under givna (sociala) förutsättningar av en aktör i allmänhet? I praktiken, i sammanhangen, kommer normativa bedömningsgrunder fram och konventioner följs.

Begreppet *habitus* från Bourdieus terminologi tycks stå nära ordet habitat som kan syfta på en boning. Habitus tycks samtidigt mer visa handlingar, liknande vanor. Hopslaget förstår jag habitus som de vanor som individen bebor, som finns i individens handlingssystem med självklarhet i ett definierat avgränsat (socialt) område.

I praktiken pågår positionerande så att ett mönster bildas, förstår jag det som. Mönstret (mitt ordval) avgränsar mot något. Därmed har ett fält konstruerats. Det är dock ett levande fält, så mönstret ändrar sig. Agenterna (exempelvis individerna) fortsätter så att säga positionera sig i det sociala området – så fältet i sig *blir konstruerande*. I plural får vi då konstruerade och konstruerande fält, som vi alla befinner oss i och som vi kliver ut ur och in i, som jag förstår Bourdieus tankegång.

I den praktik där min tänkta forskning utspelas pågår just nu en omställning: De sociala förutsättningarna omförhandlas, bland annat på grund av en ny miljölagstiftning som träder i kraft 2020. De konventioner och normer, som aktiveras just nu (kan man säga så?), gissar jag främst rör affärsintressen och en längtan efter att göra rätt sak i rätt tid. Aktörens primära intresse är troligen att få veta samhällets villkor så snart som möjligt och så tydligt som möjligt.

Form och funktion

I detta ovan uppfattar jag att värderingar och motivationsmönster ingår. Vad motiverar vem? Bourdieu lyfter begreppen form och funktion i ett avancerat resonemang om smak i sin bok *Distinction* (1984:3). Han rangordnar begreppen, liknande pusselbitar som han flyttar på fram och tillbaka, så att läsaren får grepp om det olika fält där funktion respektive form är överordnat.

Har funktion eller form varit motivationen i konstruerandet av maritima fält, eller båda? Vilka sociala förutsättningar har samverkat med habitus? När det gäller segelfartyget *Zero* kan det vara intressant att undersöka om de som tog fram konceptet och båten har kompromissat eller varit radikala – vad gäller form och funktion. Naval arkitektur möter ekonomi, från vision till manifestation.

Tid

Kaijser beskriver vilka specifika sociala förutsättningar som fanns för den som bedrev lanthandel i början av 1990-talet.

Han beskriver de lokala förutsättningarna med, den i mitt tycke poetiska, kapitelrubriken ”Ett centrum i periferin”. Det narrativ som omedelbart kan anas i ordvalen kan ge läsaren en förståelse för att Kaijser undersöker landsbygden och handelsboden som en möjlig mötesplats för det lokala livet.

Han beskriver de större organisatoriska förutsättningarna för detaljhandeln då i början av 1990-talet under rubriken ”Köpenskapens kraftfält”. Under den rubriken synliggör han även en spänning i samhället mellan gammalt och nytt som är en realitet i förutsättningar för de aktörer som agerar i fältet, men som ställer aktörerna inför svåra val. Begreppet habitus från Bourdieu kan hjälpa etnologen att förstå det som sker på fältet. Konventioner och normer blir synliga, både i aktörernas val och i situationerna som dessa val medför.

Vilket som är det lämpligaste sättet att hantera tid på i min studie hoppas jag klarnar – med tiden (!). Segelfartyget *Zero* tycks bära en ikonisk status och är inklämt mellan fulbränsletiden och framtiden.

Symboliskt kapital

Att greppa *vad* som är och inte är symboliskt kapital blir för mig allt mer oviktigt ju mer jag läser av Pierre Bourdieus teori. Det är *användandet* av något, som i ett visst perspektiv kan kallas -kapital, som är det intressanta. Verbet, görandet, som lämnar fotspår, som kreerar en valuta, som ger aktören makt och status – det är detta som tycks ringa in substantivet *ett symboliskt kapital*. Etnologen Katharina Saltzman refererar i boken *Mellanrummens möjligheter* (2009) till den franske sociologen och organisationsforskaren Bruno Latours teorier om aktör och nätverk och skriver att ”stadens väv konstitueras av vad den *gör* snarare än vad den ser ut att vara (2009:25).

Etnologen Lisa Wiklund visar hur informanterna i hennes undersökning finner strategier för att lyckas i sin nya miljö i Amerika. De gör *kapitalkonverteringar*. Wiklund visar att *försakelser* informanterna gör i och med flytten samt *förflyttning* i sig omvandlas till ett nytt giltigt kapital (2013:106). Detta symboliska kapital har de nytta av på det kreativa arbetsfältet. Kapitalrörlighet belyser Wiklund på följande vis med stöd av Bourdieu:

”Bourdieu menar att agenter kan förflytta sig inom sociala rummet på två olika vis; de kan göra antingen *vertikala* eller *transversala* förflyttningar. Vertikala förflyttningar, som är de vanligaste, görs uppåt eller nedåt inom samma sektor av det sociala rummet, alltså inom samma fält. Transversala förflyttningar däremot innebär övergångar från ett fält till ett annat, vilket innebär att kapitalet måste konverteras till ett sådant kapital som är giltigt på det nya fältet om positionen i fältet ska kunna behållas” (2013:105–106).

Värderingar

Rörligheten kan också höra samman med värderingar, mer bestämt vad som tillskrivs värde, tänker jag. Kaijser lyfter exempelvis handlarskråets dilemma på lanthandelsfältet mellan å ena sidan effektivitet och rationalitet, å andra sidan närheten till kunderna och marknaden (1999:38). Möten ansikte mot ansikte mellan kund och handlare med ömsesidig välvilja värdesattes av de studerade handlarna och kan ses som en livsform, menar Kaijser (1999:147–148). Den sortens möte hade handlarna svårt att prioritera när kravet på effektivitet ökade. Trots konflikt valde de ändå detta för det gav mening åt jobbet. Därpå kommer Kaijser i sin avhandling in i ett resonemang kring vilken sorts kapital som har kraft på fältet och vilken habitus aktörerna lever efter. Aktör gäller då både kund och handlare.

Bourdieu lägger ibland tolkningen av fält, och därmed vilken valuta som är gångbar, i betraktarens blick. Som när han i boken *Distinction* (1984) skriver om konst: konst som imiterar

naturen eller konst som imiterar konst, värdet av konstproduktion alternativt konstkonsumtion (1984:3). Jag uppfattar att han vill säga att även blicken blir en konstruktion, en vinst av symboliskt kapital.

Brytningstider utmanar. Det gäller även för mitt tänkta forskningsfält. Global sjöfart dras med stora problem. (Jag går inte närmare in på det här eftersom jag vill undvika att föregripa en studie.) Den behöver bli hållbar. Symboliskt kapital i situationer där behov kräver lösningar i form av kreativa innovationer, koncept och produkter, efterfrågar ett "kreativt kapital" (mitt ordval). Vad manifestationen av lösningen får kosta är förstås en fråga om hur man räknar. Felräkningar medföra stora reella kapitalförluster.

I boken *Sjövägen till Sverige – från 1500-talet till våra dagar* (2016) lyfter redaktörerna fram kontexter och komplexitet. Boken tar ett svenskt perspektiv men de resonerar om "globaliseringens tidevarv" och menar idag.

Ekström och Müller skriver: "Denna motsägelsefulla situation – där vi dels har ett socio-ekonomiskt uppsving för olika traditionellt maritima miljöer, dels en lika märkbar nedgång av tidigare framgångsrika maritima näringar – är ett uttryck för Sveriges, och svenskarnas, komplicerade relation till havet" (2016:326).

Jag vill tillägga att det likväl gäller relationen till *havsmiljön*.

På samlingen *Världssjöfartens dag* (2017) jag nämnde inledningsvis kretsade alla samtal och föredrag, uttalat, runt temat miljö och pengar. Outtalat levde välmenande deklarerationer parallellt med en medvetenhet om att framtidens framgångsrika företagande har en välmående havsmiljö i fokus och vinst. Min upplevelse är att detta visar en konvertering av symboliskt kapital som har skett: att aktörerna efterfrågar nytt kunskapskapital; innovativt kreativt kapital; socialt kapital... Global samverkan anser de nödvändigt.

Avstånd

I Wiklunds forskning skapar förflyttningen mellan Japan och Amerika något unikt för informanterna: De har eller har haft det ena eller det andra på avstånd, så att säga. Jag tolkar det som att de står i position till sitt ursprungsland, till den de var där, till den de tror (eller minns) att de var där. Jag vill säga att de är agenter men de är också objekt, så de flyttar sig men de flyttas också. Samma gäller relationen till det nya landet. Informanten *Emi* beskriver sin tillvaro i Japan som kvävande och att resan till New York blev befrielsen. Nu kan hon uttrycka sig genom sitt fotograferande nära likasinnade. "Yeah, I fell in love with Williamsburg..." (2013:77), säger Emi.

Forskare rör sig på en skala mellan närhet och avstånd. När vi är i våra fält, associerade med samtiden, tycks Bourdieu mena att det är omöjligt att förstå, att vi behöver disassociera oss för att få syn på det symboliska kapitalet som gäller i ett fält. "To escape from the subjectivist illusion... it has been necessary to construct social space as an objective space..." (1984:244). Varför markerar Bourdieu detta? Kan det bero på den samtid och de fält han var delaktig i när han var som mest verksam?

För samtidigt uppfattar jag en bekymmerslöshet kring forskarens position hos både Kaijser, Wiklund och Ekström. De visar både historiska perspektiv och samtida. De är med och de är utanför. De betraktar och de deltar. Kaijser och Ekström skriver in sig själva i texterna när det tillför något: Kaijser låter läsaren få vara med när han jobbar på lanthandeln. Ekström låter läsaren träffa släkten på Tjörn m.m. Wiklund ger läsaren en lins som påvisar och förtydligar informanternas upplevelser. Hon redogör för sitt etnografiska fältarbete och lyfter fram vikten av en flexibilitet. Hon beskriver sin undersökningsstil som "deltagande observation på distans" (2013:41). En författarröst som återger och reflekterar. Hon berättar samtidigt om sin uppväxt (2013:45) vilket ger mig som läsare en tydligare tolk. De tre forskarna bär både närhet och avstånd. Det är ofta både varmt och underhållande, enligt mig.

Maritima sammanhang

Var eller när ett sammanhang övergår till ett definierat sk *fält* misstänker jag har med uppprepning att göra. Var ett maritimt fält skulle börja och sluta i djupled och bredd är ännu för mig oklart. Mitt antagande är att de som är i och på detta tänkta fält står främmande inför termen. Jag har istället hört ord så som: maritim verksamhet, maritima näringar, sjöfartsliknande verksamhet, maritimt forum m.m.

I praktiken definieras troligen fältet av många skilda aktörer, som ingår i ett något, allt ifrån flera olika myndigheter till en forskare, en hamn eller ett rederi. Det aktörerna har gemensamt är att de intresserar sig för näringar och människor som använder hav och sjöar. (Till skillnad mot exempelvis marinbiologer och andra som intresserar sig för vattnet och vattnets liv.)

I min forskning ämnar jag ta hjälp av de jag studerar för att definiera fältet. Jag tror dock att avgränsningar gynnar arbetet, så det bör göras, men inte på distans utan från närhet genom att kliva in i sammanhanget, anser jag nu.

Den fantastiska antologin *Mellanrummens möjlighet – studier av föränderliga landskap*, som jag nämnt tidigare, letar fält genom att visa det runtom och mellan: "Mellan det fasta och det flytande", "stadsfransens natur", "havets flytande rum och stadens fasta" (2009:217, 48, 220).

Boken tar upp gränzoner. Etnologen och redaktören Katarina Saltzman skriver i inledningen: ”Samtidigt ter sig dikotomin land/stad besynnerligt beständig” (2009:9). Samtidigt ter sig dikotomin land/hav besynnerligt beständig, tänker jag.

En humanistisk forskningsmiljö kring maritima studier finns i Stockholms universitet: *Centrum för maritima studier, CEMAS*. De är främst från tre forskarpraktiker: historia, arkeologi och etnologi. Kanske kommer där i framtiden att rymmas fler discipliner då de eftersträvar gränsöverskridande samarbeten. (Exempelvis Retorik? Kan min studie rymmas där?) Rektor för SU skriver: ”Avsikten med CEMAS är att skapa ett mångdisciplinärt och tvärvetenskapligt samarbete mellan forskare...” (Ur antologin *Angöringar* (2017:209). Det viktigaste är havet. ”Med våra texter hoppas vi kunna visa på den outnyttjade potential som finns i en forskning som verkligen tar havet på allvar”, som Simon Ekström uttrycker det (2017:10).

Kreativt kapital

Barbro Johanssons kapitel *Barns inflytande på en stad i förändring* (2009:140–163) är det enda etnologiska material jag har läst (den här gången) som visar något som liknar det jag menar med ett kreativt kapital. Barnens perspektiv kan ge överraskande behovsbaserade idéer.

Etnologer och Pierre Bourdieus metod och teori

Metodologiskt anser jag att de etnologiska studier jag har läst bevisar att denna kombination är en framgångsrik väg att gå. Bourdieu ger en användbar terminologi och problematiserar företeelser så som habitus så etnologen kan fördjupa förståelsen för sitt specifika forskningsfält. Lars Kaijser och Lisa Wiklund skriver ut referenser till Pierre Bourdieu och hans uttolkare Donald Broady. Medan Simon Ekström använder sig av en Bourdieusk förståelse i sina resonemang, tycker jag. Han verkar kunna teorierna, vilket jag tycker syns i en sorts fond (bottenslam skulle kanske Ekström säga) och i specifika resonemang kring status, när kulturellt kapital nämns i inledningen och i påvisandet av värdet av att hålla sig a jour med det senaste, *Humrarna och evigheten* (2017:85).

Även flera av författarna till boken *Mellanrummens möjligheter* (2009) med etnologen och landskapsforskaren Katarina Saltzman som redaktör, tycks kunna Bourdieu. Saltzman har en närmas poetisk beskrivning av förändringar från olika sociala utgångspunkter (2009:44) och jag läser det som att alla resonerar kring olika perspektiv med implicita referenser till habitus. (De tycks även känna till sociologen och filosofen Michel Foucault, (2009: 124) vars teorier inte ryms i den här studien, men som jag ändå nämner pga spänningen till Bourdieu, och som jag

tror skulle kunna användas i den del av min tänkta forskning som skulle handla om gränser).

När etnologen Gabriella Olshammar beskriver småbåtshamnens liv i kapitlet *Mellan det fasta och det flytande - en småbåtshamn i förändring* använder hon statusbegreppet på ett vis som jag kopplar till Bourdieu (2009:232–235).

Flera författare i den boken relaterar till den nu levande sociologen Bruno Latour, vars relation till Bourdieus tankar tycks mig dunkel. Latour kan dock antas bygga vidare på förståelsen för ”objektivitetens nödvändighet” (mina ord – fritt från boken *Distinction* där Bourdieu bland annat talar om vikten av att göra sitt subjekt till objekt). Inte heller Latour ryms i den här studien men han kan vara värd att undersöka framöver eftersom så många etnologer refererar till honom.

En något udda koppling mellan etnologi och Bourdieu finner jag i boken *Reflection on a fieldwork in Morocco* av socialantropologen Paul Rabinow. I förordet till den tredje utgåvan 2006 skriver författaren om hur texten, när den skrevs 1974, blev refuserad av sex universitet och att han fick veta att boken skulle ödelägga hans karriär (2006: xv). När den blev publicerad av Bellah på Berkeley University och utgiven på franska skrev Pierre Bourdieu en prolog. Rabinow skriver: ”When the book was later translated into French, Pierre Bourdieu wrote a counterpreface (here an afterword) challenging Bellah and outlining how I should have written the book. His intervention was perhaps one of the unique moments in publishing history, when a preface was refuted by a counter-preface.”

För mig som inte är etnolog och inte så van vid denna litteratur ter det sig underligt att detta sker, och det är än mer underligt att dialogen så att säga fortsätter genom att författaren tar med Bourdieus text, kommenterar den i förordet, och förklarar för oss läsare vad Bourdieu vill säga – med den text som är bifogad längst bak. Förordet blir som en egen bok i boken. Jag drar slutsatsen att åsikter av Bourdieu anses mycket viktiga, att författaren genom ett konstnärligt grepp vill lyfta fram och visa sin värdefulla akademiska dialog och attityd, samt, framförallt, att kunskap om verkliga kontexter är viktigt att ha (2006:xvi) för att röra sig bort från idén om att tänkande skulle kunna vara utan sitt sammanhang och för att inte som forskare skapa fantasier – ”continue to produce illusion and ideology” (2006:xvi). Bourdieu uttrycker förvåning över att boken inte tydligt visar att sk fakta konstrueras och att sk. observationer är antaganden i samverkan (2006:164).

Jag tar med det här i min redovisning av min lästa litteratur, i specialkursen i etnologi, för att den åskådliggör dilemmat med att försöka förstå. Under mitt arbete har jag inte tagit mig tid till en hermeneutisk läsning (ref. Gadamer). Men jag har noterat tolkningar från flera perspektiv av Bourdieu. För att nämna två: dels har jag mött studentröster som tycks ha en instrumentell

ytlig förståelse, dels har jag läst röster som har en djupt omförhandlande förståelse. Det senare är vad jag tror att Bourdieu tänker och uttrycker i efterordet (2006:163–167) och i resonemangen i *Distinction* i kapitlet *The Dynamics of the Fields; Symbolic Struggels* (1984:244). Det första menar jag är olyckligt.

Bourdieu teorier förlorar på att fragmenteras, menar jag: Det är svårt att förstå *fält* utan att tala om *aktör*; det är svårt att förstå *aktör* utan att tala om *habitus*; det är svårt att förstå *habitus* utan att också tala om *symboliskt kapital*; det är svårt förstå *symboliskt kapital* utan att tala om värde, status, medel i form av kunskap, kulturell erfarenhet, social kompetens, ekonomi, smak – ja, sociala konstruktioner - och detta är svårt att förstå utan att tala om *fält*... och så är vi tillbaka till början.

Donald Brody uttrycker i *Sociologi och epistemologi om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (1991) en liknande tanke. Han skriver: Så snart vi försöker nagla fast innebörden av exempelvis fältbegreppet tvingas vi hänvisa till en hel rad av Bourdieus övriga begrepp...” (1991:167). Han beskriver också socialt kapital som något jag skulle kalla en överenskommelse: ”En maximalt komprimerad definition är förslagsvis: Symboliskt kapital är det som erkännes” (199:169). Den meningen öppnar för behovet av att utgå från verkliga situationer i livet. Den frågar *vem* som erkänner och *när* detta görs.

Sammanfattning

För en etnolog kan teorierna från Bourdieu ge verktyg för att hantera komplexitet och samtidigt hålla fokus på människan som kulturvarelse. Det blir en metod där kontexter (historiska-, kulturella-, socioekonomiska- och situationskontexter) tycks bilda fond till evig förhandling med olika kapital. Vi (dvs. människor som kulturvarer i allmänhet) framhålls allmänt som både resultat av och producenter av vårt habitus, om jag förstår rätt.

Den allmännyttan som jag har funnit i att studera det samtida maritima fältet gällande framtagande av en radikal miljölösning, segelfartyget Zero, är av två slag: Först vill jag nämna nödvändigheten av att vi räddar miljön, att vi tar steg för återhämtning. Inte tvärtom, som etnologen Mirja Arnshav redogör för i sin artikel *Dolt under ytan - nedskräpning i naturhamnar* i antologin *Angöringar* (2017:105–119).

Jag vill även lyfta fram människans kreativitet där Zero är ett resultat av människors goda samarbete. Behovsbaserade lösningar till angelägna problem i allmänhet efterfrågas allt mer. Metoder för att frigöra skapandeförmåga finns. Metoder för att bygga innovationer tillsammans finns. Testmiljöer finns exempelvis på våra högskolor (<http://openlabsthlm.se/about>). Det nya segelfartyget Zero är ett exempel på att även viljan finns.

Litteratur:

Bourdieu, Pierre. (1986) 1993. *Kultursociologiska texter*. Stehag: Symposion.

Bourdieu, Pierre. (1979) 1986. *Distinction*. Grenar Britain: Routledge. Jag använder vissa kapitel till djupläsning: intro 1–7, 169–208, 261–267, 374–384.

Ekström, Simon. 2013. s. 65–79. *Följa hummer*. Rig. vol. 96 nr 2.

Ekström, Simon. 2014. s. 77–90. *Var slutar en hummer? Om familjehistorier, hummerfiske och platsskapanden*.

Ekström, Simon. 2017. s. 178–181, 210–211. *Humrarna och evigheten*. Göteborg: Makadam förlag. Forum Naval skriftserie nr. 59.

Ekström, Simon (red.); Müller, Leos (red.); m.fl. 2017. *Angöringar – berättelser och kunskap från havet*. Göteborg: Makadam förlag.

Ekström, Simon; Müller, Leos; Nilson, Tomas (red.); m.fl. 2016. *Sjövägen till Sverige. Från 1500-talet till våra dagar*. Stockholm: Universus Academic Press. Forum Naval skriftserie nr 56.

Hasselberg, Ylva; Müller, Leos; Stenlås, Niklas; Gunneriusson, Håkan (red.) 2002. *Åter till historiens nätverk*. 1: Sociala nätverk och fält.

Kaijser, Lars. 1999. *Lanthandlare – en etnologisk undersökning av en ekonomisk verksamhet*. Stockholms universitet.

Rabinow, Paul. 2007 (1977). s. 70–124. *Reflections on fieldwork in Morocco*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Saltzman, Katarina (red.). 2009. *Mellanrummens möjligheter – studier av föränderliga landskap*. Göteborg: Makadam förlag.

Wiklund, Lisa. 2013. *Kreativa liv*. Göteborg: Makadam förlag.

Källor:

<https://journals.openedition.org/sociologie/3206>

<http://openlabsthlm.se/about>